

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Єрко А.І., Тимошук А.В.

Білоцерківський національний аграрний університет

Проблема дослідження особистісно-професійного становлення фахівця є досить актуальною. У статті розглядаються особливості професійного становлення фахівця у процесі навчання у вищому навчальному закладі, його індивідуально-психологічні передумови, роль навчально-пізнавальної діяльності, професійного самовдосконалення та самовиховання. Одним із важливих залишається питання про поняття «професійного розвитку» щодо особистості фахівця та чинники професійного розвитку.

Ключові слова: особистість фахівця, професійний розвиток, особистісно-професійний розвиток, фахівець.

Постановка проблеми. Національна система освіти є ключовим елементом розвитку суспільства та держави. Основним завданням державної політики нашої держави щодо розвитку освіти є створення умов для формування зрілості майбутнього фахівця з вищою освітою. Також варто звертати увагу на постійний саморозвиток особистості в процесі професійної самореалізації. В наш час сучасна вища освіта повинна створювати відповідні умови для підготовки компетентного фахівця, орієнтованого на постійний професійний розвиток, самовдосконалення, що забезпечить у подальшому високий рівень конкурентоспроможності, продуктивності професійної діяльності і як наслідок – кар'єрне зростання та самореалізацію. Успішне оволодіння необхідною базою знань і вмінь відповідно до вимог обраної спеціальності постає основним завданням для професійного фахівця. Важливим також є володіння максимально вираженими професійно необхідними якостями та практичними навичками, що є передумовою ефективного здійснення професійних функцій на будь-якому етапі професійного становлення та розвитку особистості.

Сучасний ринок праці висуває до випускників вищого навчального закладу вимоги не тільки щодо наявності базових професійно важливих якостей особистості, а ще й до здатності майбутнього фахівця аналізувати свою професійну діяльність, удосконалювати професійні навички, засвоювати нові професійні напрямки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізувавши наукову літературу виявили, що особистісно-професійне становлення відіграє особливу роль у процесі розвитку особистості майбутнього фахівця, його професійної свідомості й успішності подальшої професійної діяльності. Теоретичні аспекти професійного становлення майбутнього фахівця розроблені у наукових роботах С. Бережної, Т. Кисельова, Л. Коновалової, Н. Кузьміна, Т. Полякова та інших. Великий вплив на розвиток теорії професійного становлення здійснили праці А. Бодальова, Л. Божович, І. Кона, А. Маркової, Л. Мітіної та інших. Щодо психолого-педагогічних аспектів професійної діяльності і професіоналізації особистості загалом присвячені дослідження: О. Єрмолаєва, Л. Захарова, Е. Зеєра, Т. Кудрявцева, С. Максименка, Т. Титаренка, та ін. У контексті професійного становлення фахівця аналізували проблеми професійної самосвідомості Б. Паригін, В. Брагіна, П. Шавір.

Ці дослідження свідчать про недостатність уваги серед науковців до проблем особистісно-професійного становлення фахівців, що і зумовило **мету нашої роботи**, якою є аналіз особистісно-професійного становлення фахівців в умовах вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі від майбутніх фахівців вимагають не лише професійної стійкості при умовах конкурентного ринку праці, а й готовності до зміни своєї професійної діяльності. Тому особливо важливим у процесі професійного становлення є формування особистісного потенціалу. Усе це можливо за умов усвідомлення ролі власного особистісного потенціалу та його вивчення, що у подальшому може вплинути на розвиток професійної діяльності.

Значення професійного становлення особистості можна визначити, як зазначає Л. Б. Шнейдер, так: це формування професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих і професійно важливих якостей і їх інтеграції, готовність до постійного особистісного і професійного зростання [6]. Професійне становлення майбутнього фахівця залежить від певних характеристик людини, які визначають кінцевий успіх формування студента як професіонала, його професійну готовність та у сукупності зумовлюють її рівень. На думку В. А. Бодрова до таких характеристик належать:

- професійна мотивація як спонукальна та спрямовуюча активність особистості на задоволення не тільки біологічних потреб, але насамперед потреб у праці, спілкуванні, самоствердженні, самореалізації, самовдосконаленні;

- загальна і професійна підготовленість у формі попередніх (для опанування професії) і кваліфікаційних (з урахуванням рівня професіоналізації) знань, навиків і умінь, необхідних для виконання стандартних та нетипових професійних завдань;

- рівень функціональної готовності і резервів організму до трудової діяльності, розвиток професійно важливих фізіологічних функцій аналізаторів та фізичних якостей (сила, швидкість, витривалість);

- стан індивідуально-психологічних функцій людини і насамперед професійно важливих якостей для конкретної діяльності, що характеризують пізнавальні процеси і психомоторику, темперамент, характерологічні та емоційно-вольові особливості особистості [1].

Основним системотворчим чинником особистісно-орієнтованої професійної освіти є професійний розвиток майбутнього фахівця у процесі активної взаємодії учасників навчання з урахуванням їх досвіду, особистісних особливостей та специфіки освітнього середовища вищого навчального закладу.

Розвиток особистості впродовж навчання, освоєння професії і виконання професійної діяльності є центральною ланкою особистісно-орієнтованого вузівського навчання.

Основним джерелом професійного розвитку на початкових етапах професійного становлення є рівень особистісного розвитку студента. Упродовж навчання співвідношення особистісного та професійного розвитку набуває характеру певної цілісності. Професійний розвиток особистості починає домінувати над особистісним і визначати його. У процесі професійного становлення відповідальність є основним чинником формування професійного та життєвого шляху особистості. Формування відповідальності пов'язано зі свободою особистості щодо прийняття рішень упродовж життєвого шляху.

У площині вибору професії професійне самовизначення розглядається як процес, який здійснюється у результаті аналізу внутрішніх ресурсів особистості, здібностей майбутнього фахівця і співставлення їх з вимогами професії у контексті самостійного вибору професійної діяльності. Саме у цій площині людина починає діяти як суб'єкт майбутньої професійної діяльності та все менше усвідомлює себе як об'єкт виховного впливу. До прийняття рішення про вибір певної професії суб'єкт навчання повинен мати певний рівень сформованості психологічної готовності щодо визначення майбутнього і певні засоби для здійснення такого рішення.

Період студентства (переважно від 17 до 25 років) характеризується найбільш динамічними змінами особистості щодо формування важливого рис характеру, самооцінки та визначення з майбутньою професією.

Таким чином, процес професійного самовизначення – це самопізнання, самооцінка власних здібностей і практичні дії з їх розвитку, це самоактуалізація. Професійна спрямованість особистості студента веде до розуміння і прийняття професійних завдань із оцінкою власних ресурсів їх вирішення. Процес підготовки фахівця з вищою освітою охоплює не тільки набування знань, умінь і навичок, а й професіоналізацію особистості студента загалом. Розвиток студентів і формування їх як майбутніх фахівців на різних курсах має деякі свої особливості.

На 1 курсі розв'язуються завдання залучення колишнього абітурієнта до студентських форм життя, адаптації його до умов вузівського навчання. Поведінка більшої частини першокурсників відрізняється високим ступенем впливу від інших. Відсутній диференційований підхід до своїх соціальних ролей студента як майбутнього фахівця.

Період 2 курсу найбільш напружений у навчальній діяльності студентів. Життя другокурсників пов'язане з інтенсивним включенням до всіх форм організації навчання і виховання. Студенти отримують загальноосвітню підготовку, що сприяє формуванню їх широких культурних за-

питів та інтересів. Процес адаптації до умов навчання у вищій школі загалом завершується.

3 курс – це початок спеціалізації, зміцнення інтересу до наукової роботи як свідчення подальшого розвитку й поглиблення професійних інтересів студентів. Дуже потрібна спеціалізація часто призводить до звуження сфери різнобічних інтересів особистості. Відтепер становлення особистості майбутнього фахівця загалом визначається фактором спеціалізації.

4 курс – це перше реальне знайомство зі спеціальністю в період проходження практики. Для поведінки характерний інтенсивний пошук раціональніших шляхів і форм спеціальної підготовки, відбувається переоцінка студентами багатьох цінностей життя і культури.

Перспектива близького закінчення вищого навчального закладу на 5 курсі формує чіткі практичні настанови на майбутній різновид діяльності. Виявляються нові, актуальні цінності, пов'язані з матеріальним і сімейним станом, майбутнім місцем роботи тощо.

Е. Ф. Зеєр у своїх дослідженнях виокремлює такі етапи професійного становлення особистості майбутнього фахівця у процесі навчання: адаптацію, інтенсифікацію та ідентифікацію. На початковому етапі навчання важливими є такі загальнопрофесійні важливі якості: прагнення до саморозвитку, високий рівень працездатності, сумлінність, дисциплінованість, принциповість і відповідальність. Усе це пояснюється тим, що на цьому етапі професійного становлення студенти адаптуються до умов та змісту професійно-освітнього процесу, відбувається засвоєння навчально-пізнавальної діяльності, визначаються нові соціальні ролі особистості і взаємостосунки між однокурсниками та викладачами вищого навчального закладу [4]. Психологічними критеріями успішності проходження цього етапу є адаптація до навчально-пізнавального середовища, особистісне самовизначення і формування нового стилю життєдіяльності. Е. Ф. Зеєр відзначає у своїх дослідженнях, що професійному становленню майбутнього фахівця притаманні певні суперечності. Так, на стадії професійної адаптації професійний розвиток визначається низкою суперечностей між вимогою нової для особистості соціально-професійної ситуації та рівнем соціально-професійної кваліфікації і компетенції.

На наступному етапі навчання провідною є науково-пізнавальна діяльність. Науковці розглядають цей етап як етап інтенсифікації, який передбачає розвиток загальних та спеціальних здібностей, інтелекту, емоційно-вольової регуляції, відповідальності за своє становлення і самостійності. Психологічними критеріями успішності проходження цього етапу є інтенсивний особистісний та інтелектуальний розвиток, соціальна ідентичність, самоосвіта, оптимістична соціальна позиція і готовність до завершального етапу професійного навчання.

Показником професійного становлення є професіоналізм, який виражається у набутих нових знаннях, умінні застосовувати їх на практиці; здатності приймати рішення у різних ситуаціях, формуванні всебічно розвиненої особистості. Велику роль відіграють якості особистості, які розвиваються і вдосконалюються у процесі здо-

буття освіти та в подальшій трудовій діяльності. Найчастіше виокремлюють такі професійно важливі якості майбутнього фахівця, як комунікативність, активність, відповідальність, високі інтелектуальні показники, професійне мислення, високий рівень самопізнання, компетентність [1].

Також важливим чинником професійного зростання особистості майбутнього фахівця та розвитку його професійних здібностей є фахова компетентність, яку набуває студент. Вона характеризується: ґрунтовними знаннями із загальносвітніх і фахових дисциплін; уміннями і професійною технологією; здатністю мобілізувати у професійній діяльності знання і вміння, готовністю застосовувати узагальнені засоби виконання дій під час вирішення професійних завдань.

Професійне становлення студента під час навчання у вищому навчальному закладі є важливим етапом у її соціалізації, де провідним видом діяльності стає навчально-професійна. Професійна підготовка у вищих навчальних закладах майбутніх спеціалістів охоплює надбання фундаментальних основ їх професійного простору, тобто тієї системи цінностей, світогляду, практичного досвіду, які необхідні для ефективної професійної діяльності.

Для успішного професійного розвитку особистості необхідною є наявність індивідуально-особистісних, тобто внутрішніх, та соціокультурних, відповідно зовнішніх, факторів. Внутрішні чинники активізують індивідуальні особливості людини, потребу у самореалізації, саморозвитку, психологічну готовність до праці, зовнішні суспільні відношення, характер професійної діяльності, професійні вимоги до індивіда.

Також важливим залишається питання активної участі студента у процесі становлення фахівця, тобто його готовність до самовдосконалення. Професійне самовдосконалення – свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетенції та розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності та власної програми розвитку. Професійне самовдосконалення майбутнього фахівця відбувається у двох взаємопов'язаних формах – самоосвіта і самовиховання. Основним змістом самоосвіти є не тільки поглиблення наявних у студента знань, а їх поширення, опанування матеріалом суміжних наук, формування умінь

і навичок із метою досягнення бажаного рівня професійної компетенції.

Найефективнішим є усвідомлене самовиховання – системна та свідоме діяльність людини, спрямована на її саморозвиток і формування власної базової культури. Головною метою самовиховання на сучасному етапі є досягнення згоди із самим собою, знаходження сенсу життя, самоактуалізація і самореалізація потенційних можливостей, природних здібностей та активне самоутвердження в суспільному житті [2].

Однак лише критична самооцінка сприяє самовихованню шляхом постановки конкретної мети, завдань, вирішення яких підносить студента на новий рівень активності, самореалізації.

Зовнішні стимули мають перетворитися у внутрішні спонукання. Успішність самовиховання реалізується у тому разі, якщо навчально-професійна діяльність набуває особистісну значущість, життєвий сенс. Лише за таких умов намагання успішно оволодіти професією, пройти процес професійного становлення, зумовить активність щодо зростання себе як особистості.

Висновки. Процес особистісно-професійного становлення фахівців надзвичайно складний та динамічний. Під час навчання у вищому навчальному закладі студент проходить визначені етапи професійного розвитку та становлення майбутнього фахівця. У статті охарактеризовано проблему особистісно-професійного становлення майбутнього фахівця в умовах підготовки у вищому навчальному закладі. Визначено, що професійне становлення особистості залежить від чітко визначених характеристик людини. Також досліджено ефективні чинники професійного становлення, такі як фахова компетентність та самовдосконалення. Виокремлено важливі якості майбутнього фахівця, як комунікативність, активність, високий рівень знань та здатність творчо мислити.

Особистісно-професійне становлення фахівця в умовах вищого навчального закладу потребує подальшого дослідження її розвитку як цілісного явища, оскільки дедалі частіше висуваються нові вимоги до якості підготовки майбутніх фахівців. У подальшому можливий детальний аналіз особистісного та професійного становлення студента на кожному із етапів навчання у вищому навчальному закладі та розробка підходів для ефективного становлення майбутніх фахівців.

Список літератури:

1. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности: учебное пособие для вузов / В. А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.
2. Буряк В. К. Умови та засоби самоосвіти студентів / В. К. Буряк // Вища школа. – 2002. – № 6. – С. 18-29.2.
3. Вайніленко Т. В. Сутність та зміст професійно-педагогічного самовдосконалення / Т. В. Вайніленко // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. – Чернівці: Рута, 2005. – Вип. 278. – С. 16-17.
4. Зеер Э. Ф. Кризисы профессионального становления личности / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк // Психологический журнал. – 1997. – № 6. – С. 35-44.
5. Подоляк Л. Г. Психология вищої школи / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К.: ТОВ Філ-студія, 2006. – 320 с.
6. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг: учеб. пособие / Л. Б. Шнейдер. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2004. – 600 с.

Ерко А.И., Тимощук А.В.

Белоцерковский национальный аграрный университет

ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ СТАНОВЛЕНИЕ СПЕЦИАЛИСТОВ В УСЛОВИЯХ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Аннотация

Проблема исследования личностно-профессионального становления личности специалиста является достаточно актуальной. В статье рассматриваются особенности профессионального становления специалиста в процессе учёбы в высшем учебном заведении, его индивидуально-психологические предпосылки, роль учебно-познавательной деятельности, профессиональное самосовершенствование и самовоспитание. Одним из важных остается вопрос о понятии «профессиональное развитие» относительно личности специалиста и факторы профессионального развития.

Ключевые слова: личность специалиста, профессиональное развитие, личностно-профессиональное развитие, специалист.

Yerko A.I., Tymoshchuk A.V.

Bila Tserkva National Agrarian University

PERSONAL AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF SPECIALISTS IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

Summary

The problem of personal and professional development of a specialist's personality is rather topical. The article analyzes features of specialists professional development in higher educational establishment teaching process, its individual psychological conditions, the role of teaching and learning activities, professional selfimprovement and self-education One of the actual items is the content of the concept of «professional development» in relation to the personality of the specialist and factors of professional development.

Keywords: personality, professional development, personal and professional development, specialist.